

BYVANDRING ELVELANGS FRA BRAGERNES TORG TIL BRAKERØYA

1. BRAGERNES TORG VED ST. HALLVARDS BRØNN

Bragernes har i mange hundre år vært den sentrale plassen for handel i Drammen, i hvert fall på nordsiden av elva. Både kirken og markedet lå opprinnelig ved det som i dag er Gamle Kirkeplass, men markedet ble i 1745 flyttet hit hvor de fleste bryggene lå. Langt inn på 1800- tallet var Bragernes torg relativt lite, bredden varierte fra 17 til 23 m. Senere ble plassen utvidet, men den hadde sin begrensning omtrent ved nåværende Torggate.

Bakenfor lå åpne løkker opp til Bragernesåsen. Før 1854 var torget regulert i en bredde på 63 m, og det var besluttet å bygge den nye brannstasjonen på tomten til det gamle rådhuset. Den var paradoksalt nok under bygging da all bebyggelsen rundt torvet ble flammens rov ved katastrofebrannen i 1866, men brannstasjonen klarte seg med et nødskrik fordi den var bygget i murstein. Etter at Bragernes ble bygd opp igjen etter brannen, har Bragernes torg vært et sentralt handelstorg med salg av landbruksprodukter og kontrollstasjon for slakt og salg av husflidsartikler. Torgets sentrale midtpunkt var en støpejernfontene med amoriner, som ble skjenket byen av det engelske firmaet som hadde levert utstyret til byens nye vannverk. 24. juni 1881 skjedde «Torvslaget» på Bragernes torg. 15 år gamle Martinus Tømmeraas ble drept da militære styrker åpnet ild mot demonstrerende streikende arbeidere. En annen døde senere av bajonettskader.

Den gamle fontenen ble i 1953 erstattet av Ørnulf Basts fontene, St. Hallvards brønn, og forvist til plassen foran Tollboden på Strømsø der den fungerer utmerket den dag i dag.

2. SKUTEBRYGGA

Den første bybroen var et direkte resultat av at Drammen med sine 5000 innbyggere i 1811 fikk bystatus. Allerede i 1789 hadde generalveimester Peder Anker fremmet forslag om å bygge bro over Drammenselven «for å sette veiene i Jarlsberg i forbindelse med veiene på den andre siden av elven. Borgerne på Bragernes var imidlertid unisont imot denne planen, fordi de fryktet «at Strømsø- Tangen ville trekke noe av handelen med Oplandet til seg». Etter at den nye kjøpstaden var et faktum, var det imidlertid ingen vei tilbake. I et møte på rådhuset 11. november 1811 ble det dannet et aksjeselskap, og allerede i oktober året etter var det mulig å passere på broen. Først den 13. mars 1813 sto den nye broen endelig ferdig. Brospennene var imidlertid så lave, at master og etter dampskipenes inntog, skorsteiner måtte dras ned når båtene skulle passere under den. Alternativet var å seile under den 9,4 meter lange vindebroen, som kunne heises opp på anmodning, men det kostet penger. Broen var et privatfinansiert foretagende med kaptein Finne som konstruktør og Holm Halvorsen som byggmester. De totale byggekostnadene var 171 552 riksdaler, 2 mark og 22 skilling, som tilsvarer nærmere 700 000 kroner. Dette måtte dekkes ved hjelp av bompenger fra så vel kjørende, gående, som seilende inntil broen ble overtatt av kommunen i 1835. Først 100 år senere ble den nåværende bybroen bygget. (1936)

Børsen, som ligger bak oss, holdt opprinnelig til i en trebygning i Nedre Storgate, som ble flammens rov under bybrannen i 1866. Den nye Børsen ble tegnet av den samme mannen som tegnet Stortingsbygningen i Oslo, arkitekt Emil Victor Langlet, kunne innvies i 1869. Etter annen verdenskrig gikk imidlertid børsvirksomheten tilbake, så Drammens Børs ble offisielt nedlagt 1. mai 1988. I dag brukes bygningen som festlokale, konsertlokale, restaurant, butikker og kontorlokaler.

3. SCHWENCKEGATEN

Johan Gottfried Schwencke innvandret til Drammen fra Flensburg i daværende dansk Sønderjylland og bosatte seg på den herskadelige gården Sommerfryd oppe i lia mot Bragernesåsen. Startet som trelasthandler, men opprettet i 1804 Norges første og i lang tid største potetbrennevinsbrenneri, som ligger der den dag i dag like ovenfor der hvor Schwenckegaten munner ut i Bergstien. Han fikk monopol på Bragernes- Strømsø og distriktet, og for å være selvhjulpen med poteter, kjøpte han store arealer dyrkingsjord i området der hvor Høytorvet ligger i dag. Etter at brennevinsbrenningen i 1816 ble frigitt «til Agerbrugets Fædriftens Opkomst» fikk han imidlertid konkurranse fra ytterligere 8 brennerier bare i Drammen. Etter 1850 kom det imidlertid restriksjoner på brennevinsbrenningen, og i 1852 var det bare to tilbake i byen. På restauranter kostet en dram 2 skilling, mens man på spisesteder for arbeidere slapp med å betale 1 skilling eller 3 øre for drammen.

4. ERIK BØRRESENS GATE

Erik Børresen (1785- 1860), eller kong Erik som han ble kalt i sin samtid, bodde i et stort herskaps hus som lå omtrent der hvor bygningen til det gamle badet ligger i dag. Han startet sin karriere som skipper, skaffet seg egen skute og slo seg senere opp som bjelkehandler og endte opp som en av Norges største skipsredere. Bygde skuter på eget verft som lå her ved enden av den gaten som bærer hans navn. I 1840 rundet briggen *Preciosa*, som det første norske skip, Kapp Horn og i 1848 briggen *Hebe* som i løpet av to år seilte Jorden rundt. I 1857 testamenterte han 150 tusen spesidaler til opprettelse av en oppdragelsesanstalt for foreldreløse og fattige barn samt legater for ugifte damer. Hans byste står foran stiftelsens hovedbygning, det som i dag er Børresens skole. Hans gamle herskaps hus og verftsbygningene ble flammenes rov under bybrannen i 1866, og da byen skulle bygges opp igjen på ny, ble det bestemt at gaten skulle forlenges ned til elven og utvides til 40 alens bredde. Gaten het fram til 1869 Møllergaten etter to møller som lå ved gatens øvre del. Den ble i hele sin lengde beplantet med en praktfull alle, med to kjørebane på hver side.

I Brettgården, der fotograf Brett hadde sin forretning i huset på hjørnet av Erik Børresens gate og Nedre Strandgate, bodde Betzy Kjelsberg sammen med sin mor som drev et pensjonat her etter at Betzys far døde da Betzy bare var seks år gammel. Hvor lenge hun bodde her vet jeg ikke, men 19 år gammel giftet hun seg med overrettssakfører Oluf Fredrik Kjelsberg og bosatte seg i Oslo noen år, før hun og mannen flyttet tilbake til Drammen og bosatte seg i Øvre Torggate like ved Gamle Kirkeplass.

5. AASS BRYGGERI

Aass bryggeri ble grunnlagt i 1834 som Ole Pehrsons ølbryggeri og mineralvannfabrikk. Førte i 1860- årene en omflakkende tilværelse med flere eiere inntil bedriften etter brannen i 1866, da de gamle bygningene ble flammenes rov, ble overtatt av Poul Lauritz Aass, og har siden da vært i familiens eie. Bryggeriet har gjennom årene fått utallige medaljer ved forskjellige internasjonale utstillinger. I 1947 startet Aass bryggeri eksport av øl til Afrika. Senere er bryggeriets produkter eksportert til en rekke land, særlig Sverige og U.S.A. I 1958 ble det 100 år gamle Wriedts bryggeri ved Øvre Sund kjøpt opp og innlemmet i Aass bryggeri. I 1959 inngikk bedriften en avtale med Coca Cola om produksjon og salg av deres produkter. Bedriften er etter nedleggelsen av Schous bryggeri i 1981 Norges eldste gjenværende bryggeri. Det produserer 15 ølsorter, hvilket er norsk rekord.

6. SØREN LEMMICH'S GATE

Søren Lemmich var skipsreder og trelasthandler og var på begynnelsen av 1700- tallet Bragernes rikeste mann. I 1708 ble på hans initiativ den gamle Hellig Trefoldighetskirke på Gamle Kirkeplass revet og for hans midler erstattet med en ny og korskirke som sto helt til også den ble flammens rov i 1866. I 1711 var han en av Bragernes 8 eiere av sin private kalesjevogn. I 1715 ble han utnevnt til privilegiedirektør på Bragernes, men i 1716 ble han ruinert på grunn av uheldige handelsspekulasjoner og måtte gå over i offentlig virksomhet. Allerede i julen 1716 ble han utnevnt til krigskommisær og fikk tittelen krigsråd. Dermed kunne han bygge seg opp en ny formue ved kaperfart. De to siste årene av sitt liv var han assessor i overhoffretten.

Den viktigste grunnen til at vi stopper her, er imidlertid at herfra ønsket sterke krefter at den nye jernbanelinjen fra Kristiania skulle krysse elven, slik at den kunne forbindes med Randsfjordbanen, som var åpnet 15. november 1866. Byens sjømannsforening gikk sterkt inn for denne løsningen for å beholde adgangen til mest mulig av havneområdene. De måtte gi seg til slutt, men fikk vedtatt at det skulle bygges svingbro på jernbanebroen mellom Holmen og Strømsø.

7. HOLMENBROEN

Holmen broen går fra Prins Oscars gate til Holmen nokken, der Strømsøbroen overtar videre til Strømsø. Den ble bygget i forbindelse med at Norsk Kabelfabrik i 1963 flyttet til Holmen. Sammen med Strømsøbroen, som sto klar tre år senere, betjener broen havne- og industritrafikken til og fra Holmen, og den var i en årrekke traseen for riksvei 40 (Sørlandske hovedvei) nå E 18 gjennom Drammen.

8. HOLMEN

Holmen var for 400 år siden bare en lav sandbanke. I 1662 ble Holmen vraket som tomt for en planlagt festning fordi den ikke besto av fjell. I 1670 ble det så anlagt en vindmølle her, men den ble nedlagt etter kort tid. Likevel ble Holmen etter dette i lang tid kalt Mølleholmen. Allerede i 1680 var Holmen bebodd. I 1823 besto Holmen av 6 større og mindre øyer. En av øyene, Tyveholmen, ble regelrett skylt bort under en flom i 1860. På Holmen lå også retterstedet, derav navnet Tyveholmen. På 1800- tallet ble det anlagt både dampsgag, trankokeri og blåfarveverk her ute, og i 1872 ble jernbanelinjen fra Kristiania ført over Holmen. I 1916 kjøpte Drammen havnevesen 100 mål til havneformål og i 1963, etter at det var blitt broforbindelse fra Bragernes, flyttet Norsk Kabelfabrikk fra sine lokaler i Øvre Storgate 18 ut på Holmen. Dette ble Drammens nye industri- og havneområde med tilgang til dypvannskai, jernbanespor og veiforbindelse. Norsk Kabelfabrikk ble grunnlagt i 1913 og opplevde en kraftig vekst etter siste verdenskrig. Bedriften, som laget elektriske ledninger og kabler, hadde i 1965 230 ansatte. Bedriften heter i dag ***Prysmian Draka norsk kabel AS***.

9. HAVNA TIL NATIONAL INDUSTRI FRAKTEFARTØY «ELEKTRON»

A/S National Industri ble grunnlagt i 1917, men det var først etter 1950 at bedriften ble Norges ledende produsent av transformatorer, men laget også kobbertråd, komfyrer og varmeovner av merket Delta. I 1967 var dette byens største bedrift med 1000 ansatte. National var på den tiden landets ledende produsent av transformatorer og leverte de fleste av transformatorene til Nordsjøen. I 1984 utviklet bedriften en ny transformator i forbindelse med oljeutvinning på store havdyp. Er siden 1992 innlemmet i ABB- konsernet ABB National Elektro.

10. MUNNINGEN AV BRAGERNESLØPET

Herfra har du fin utsikt ut over fjorden som har gitt navn til byen vår. Drafn, Drofn eller Dramn var fra gammelt av ikke navnet på byen, men på indre delen av fjorden innafor morenen i Svelvik. Ordet betyr rett og slett noe så banalt som grumsete vann. Den første sjøfarende som det kan dokumenteres at seilte inn fjorden her, var faktisk Olav Haraldsson eller Olav Digre eller Olav den hellige, som han ble kalt etter sin død. Sommeren 1028 var han ille ute da danskekongen Knud den Mektige var etter ham med en flåte på 50 skip. Da hadde Olav lite å stille opp med, men takket være sin lokalkunnskap klarte han å smette inn gjennom Svelvikstrømmen mens det var høyvann og søkte tilflukt på Huseby i Lier der tanta hans Torny bodde sammen med Vebjørn bonde. På Huseby ligger det i dag to store gravhauger fra vikingtiden. På den ene står en minnestein over husfruen på gården, men om dette var til ære for Torny er heller tvilsomt. Ingen har hittil funnet noe av interesse i disse gravhaugene. Noen år seinere, nærmere bestemt den 15. mai 1042 skjedde det også dramatiske ting ute i fjorden her. Da fossrodde den 22 år gamle Hallvard, sønnen til Torny og Vebjørn, mellom Gilhusodden og Merket med en gravid kvinne om bord, som urettmessig var beskyldt for tyveri. Begge måtte dessverre bøte med livet, men Hallvard ble helgen for sin heltedåd og ligger i dag i en sarkofag i St. Hallvards kirke i Gamlebyen i Oslo.